

Arkivysk. Jurgis Matulaitis ir Lietuvos Bažnyčia

KUN. VIKTORAS RIMŠELIS, MIC

Tęsinys iš 28 nr.

Vos šiek tiek gyvenimas susitvarko ir vėl jį išardo. Daug kunigų lenkų, ateinant bolševikams, pabėgo; ištisi dekanatai likosi be kunigų. Dabar mano dijecezija po trimis valdžiomis. Jei lenkai ateis Vilniun, vėl kitaip viskas virs, kažin ir mane ar jis pakės. Nors aš nesikišu į politiką, bet jie vis tiek nepakenčia, kad lietuvis Vilniuje vyskupauja.¹³

Lenkai ir sulenkėję kunigai, kuriems labiau rūpėjo vartyti lenkinimo politiką kaip žmones mokytį tikėjimo tiesų, buvo labai nepatenkinti lietuvių vyskupu. Jie pirmieji pradėjo šmeižti ir kaltinti savo vyskupą nebūtais dalykais. Ne tik Vilniuje, bet ir Varšuvoje laikraščiai pradėjo daug rašyti ir vartyti propagandą prieš Vilniaus vyskupą. *Gazeta Warszawska* 1919 m. rugpjūčio 16 d. patalpino 300 eilučių, taigi ilgą straipsnį, prieš vyskupą Jurgį. Šis straipsnis buvo paruostas daugelio šovinizmą lenkų kunigų. Kaip Tumas Vaižgantas tada rašė, „Kwestja biskupia“ (vyskupo klausimas) straipsnis keliavo per Lenkiją į laikraštį ištisą pusę mėnesio ir buvo šovinizmą lenkų endekų surinktinis darbas.

Tame straipsnyje buvo sudėti visokie kaltinimai prieš vyskupą taip, kaip lenkai anuomet lietuviuose nusikaltimus matydavo. O vyskupas Jurgis buvo tik tiek kaltas, kad jis buvo lietuvis ir, mylėdamas visa širdimi Dievą ir artimą, stengėsi ištikimai tarnauti Kristaus Bažnyčiai, nesiekdamas politinių laimėjimų.

Tumas Vaižgantas „Kwestja biskupia“ kaltinimus prieš vyskupą šitaip trumpai aptarė: „Vyskupas esąs kaltas, kad nesąs endekas, kaip didžiama galutinai apakusių ir grietėtai sąžinės netekusių Vilniaus kunigų. Esąs paskirtas, vokiečiams remiant jo kandidatūrą; Smetona paskelbęs jį Lietuvių valdžios kandidatą; esąs Vilniui svetimas ištikinimais; svetimas tauta, pirmas Vilniuje vyskupas — lietuvis; iš Varšuvos išvažiavęs Kaune konsekruotąsi, tame lizde visų agitacijų prieš lenkus, iš rankų atviro, grietėto ir atkaklaus lenkystės prieš vyskupą Kerevicių; apsiatęs lietuviams, kapelioną pasiėmęs lietuvių, patarėju kun. Kukta; pasišalinęs nuo visuomenės, nieko neveikias, kunigų (suprask: endekų), kun. Michalkevičiaus, nesiklausias patarimų, neprotestavęs net kada bolševikai tikėjimą mėtė iš mokyklų, bet tik išlikus paklusni lietuviams; lietuvių automobiliu paradavęs po Vilnių“. Taip ir toliau per visą didelį laikraščio puslapį.¹⁴

Šiandien mums tokie kaltinimai atrodo graudžiai juokingi, bet lenkams jie atrodė tikri nusikaltimai, dėl kurių buvo reikalaujama, kad vyskupas, jei dar turėtų kiek sąžinės, atsiskaitytų iš pareigų. Iš tikrųjų Jurgis Matulaitis nė nebuvo Lietuvos valdžios kandidatas į Vilniaus vyskupiją. Lietuvos valdžia siūlė Vilniaus vyskupui kan.

Alšauskį, kuris atrodė nuncijui arkivysk. E. Pacelli per daug karingas, todėl anomis Vilniaus sąlygomis vyskupu nepriimtinas. Lenkai endekai darė iš vyskupo Jurgio Matulaitio kažkokį politinį kovotoją už lietuvių tautybę, kai jis iki 1918 m. didesnę savo gyvenimo dalį praleido Lenkijoje. Kielcų kun. seminarijoje jo ir pavardė buvo pakeista iš Matulaitio į Matulewicz. Jis lenkam buvo labai geras, kai jis Kielcų kun. seminarijoje buvo profesorius ir vicerektorius, kai būrė draugiją krikščionis darbininkus, kai redagavo „Pracownik Polski“ (Lenkų darbininkas), dirbo su studentais, jungdamas juos į atgimimo sąjūdį (Odrodzenie), kai vadovavo kunigų apaštališkajai vienybei ar tvarkė Švč. Jėzaus Širdies tarnaičių vienuolyną, bet jis staiga tapo negeras, kai buvo paskirtas vyskupu į Vilnių. Jis buvo negeras tik dėl to, kad buvo lietuvis. Lenkai sakė, kad jis būtų šventas vyskupas, bet tik kur nors giliai Lenkijoje, tik ne čia, kur lenkam reikėjo bažnytinio politiko lietuvių kalbai ir toliau naikinti. Buvo kalbų ir pageidavimų, kad vysk. Jurgis turėtų būti paskirtas vyskupu į Čensakovą. Šita pasiūlymą lenkų valdžia po konkordato pareiškė Šv. Sostui.

Vyskupas Jurgis nebuvo pasiūlytas nuo visuomenės ir nieko neveikias, kaip tas „Kwestja biskupia“ straipsnis kaltino. Jis buvo reto darbingumo ir uolumo vyskupas. Laiške kun. Kazimierui Reklaičiui į Čikagą 1923 m. lapkričio 28 d. jis rašė: „Aš taip pat sunkiai ir daug dirbu. Kelio 3 arba 4 valandą ryto, ir per ištisas dienas dirbu“.¹⁵

Nesaugus vyskupo sostas dėl tautybės

1920 metais prieš vyskupą buvo prarastos agitacijos ir sukurstytos minios. Tumas Vaižgantas tada rašė: „Pereitą savaitę buvo sudaryta kita demonstracija, jau politinė, jau tiesiai prieš vyskupą lietuvių dr. Jurgį Matulevičių. Minios slankiojo, šaukdamos: „Šalin lietuvi!“¹⁶ Gatvėje buvo priimta rezoliucija ir telegrama pasiųsta popiežiui į Romą: „Jei neatsiimsi lietuvių vyskupo ir neduos tautininko (narodowego), tai mes visi persimeisime į tautinį tikėjimą“.¹⁷ Taigi šoviniztai lenkai emė Šv. Tėvą gąsdinti net tautine bažnyčia, kad tik išestų vyskupą lietuvių iš Vilniaus.

Tais pačiais 1920 m. kovo 19 d. į Ameriką kun. Pr. Bučiui jis rašė: „Čia be galo sunku dėl tautinių kviirčių ir nesupratimų, ypač karo metu. Iki šiol niekur nepakliuvau, nors užsi-puldinėjimų be galo. Kažin kaip bus toliau. Kažin ar nervai ir sveikata tesės“.¹⁸

Pats vyskupas žinojo, jog niekur nebuvo įkliuvęs dėl tautinių kviirčių, bet lenkai jį kaltino, kad jis neprotestavęs prieš bolševikus, kai šie uždraudė religiją dėstyti mokyklose. 1919 m. sausio 5 d. komunistams užėmus Vilnių, švietimo komisaras buvo Vaclovas Biržiška, o jo brolis Mykolas Biržiška buvo

Susitikimas geležinkelio stotyje su arkivysk. Jurgiu Matulaičiu, 1926 m. birželio 16 d. atvykusi aplankyti Čikagos lietuvių.

lietuvių gimnazijos direktorius. Lenkams skverbėsi pikta mintis, kad vyskupas pataikavo lietuviams, kai komunistai išleido priešreliginį mokykloms dekretą.

Vyskupas matė, kad komunistinė valdžia Vilniuje ilgai neišsilaikys. Iš tikrųjų balandžio 19 d. Vilnių užėmė lenkų kariuomenė. O per tą trumpą okupacijos metą bolševikai galėjo uždaryti lietuvių gimnaziją, kurią paskui būtų buvę sunku ar net visai negalima iš naujo suorganizuoti. Mykolas Biržiška tuo reikalu savo atsiminimuose rašė: „Gyvai dar prisimindamas malonų vyskupo kalbos įspūdį, nuejau pas jį pasitarti. Jis neabejojo, jog revoliucinė vyriausybė pašalins tikybos dėstyimą iš mokyklų, bet drauge tvirtai pareiškė nepaliksis vaikų be tikybos dėstymo. Jis taip pat pritarė mano nusistatymui kuo ilgiausiai nevykdyti tikybą šalinančio įsakymo, bet, kilus pavojui mokyklų likimui, vengti atviro susirėmimo su revoliucine vyriausybe“.¹⁹

Iš to laiko vyskupo užrašų matome, kaip jis buvo susirūpinęs ir sielojosi, kad prieš religiją bolševikinė valdžia išleis dekretą, iš mokyklų pašalins kryžius, uždraus kunigams dėstyti tikybą.²⁰ Kai Mykolas Biržiška, irgi susirūpinęs dėl dekreto, kuriuo turėjo būti iš mokyklų religija pašalinta, vėl apsilankė pas vyskupą pasitarti, tai šis jam taip pasakė: „Kaip demokratas aš nesipriešinsiu, kad ir komunistų nustatytai tvarkai, jei jai pritaris žmonių daugumas, bet kaip vyskupas aš nepaliksiu vaikų be tikybos mokslo, pavyzdžiui, jaunimui jį teikdamas kaip Jungtinėse Amerikos Valstybėse“.²¹

Vis tiek ką vyskupas darė, ar nedarė, kai kurie lenkų laikraščiai, kaip įmanydami, vyskupą puolė ir šmeižė, prasimanydami visokių nesąmonių. 1923 m., gal kad vysk. Jurgis vis dar nesiruošė atsistatydinti iš vyskupo pareigų Vilniuje, gandai buvo paskleisti, kad vyskupas gali būti nužudytas. Vieną moteris vyskupui pranešė, kad ji nori nužudyti katedroje. 1923 m. lapkričio 29 d. laiške kun. Pr. Bučiui vysk. Jurgis ra-

šė: „Mane lenkų laikraščiai vėl emė pulti ir teršti ko bjauriausiai. Nebūtas daiktus prasimano. Kuopelė kunigų ir daug dvarininkų prieš mane varo agitaciją. Grasina net nušauti ar šiaip užmušti. Dievo valia. Kol Šv. Tėvas liepia, aš iš vietos nesitrauksiu. Ne kartą tai jiems pareiškiau“.²²

Apaštališkasis vizitorius ir darbai savajai tautai

Gavęs iš Pijaus XI nuo Vilniaus vyskupijos atsisakymo priėmimą, vysk. Jurgis apsigyveno Romoje. Čia jis pradėjo kurti tarptautinę marijonų kolegiją ir manė, kad dabar dirbs ir rūpinsis tik dėl vienuolijos gerovės. Bet neilgai trukus, pakeltas Adulio titulinis arkivyskupu, buvo paskirtas Lietuvai apaštalinio vizitoriumi. Toks popiežiaus pasitikėjimas arkivyskupu Matulaičiu parodo, kad Vatikanas lenkų skundams netikėjo.

Apaštalinio vizitoriaus Lietuvai didžiausias darbas ir rūpestis buvo sudaryti Lietuvos bažnytinę provinciją ir konkordatą su Šv. Sostu. Koks didelis laimėjimas visai lietuvių tautai yra bažnytinės provincijos sudarymas nei 1926 m., nei dabar nėra tiksliai įvertintas. Tada dar visa Lietuva nebuvo atsigavusi nuo laisvės kovų ir vis dar nespėjo atsidžiaugti laisvės atgavimu. Žinoma, nepriklausomybės pagrindą atėjo ir Lietuvos bažnytinės provincijos sukurimas, kuris visai tautai reiškia religinį, krikščioniškos kultūros nepriklausomumą nuo kitų tautų. Nuo Lietuvos krikšto praejo daugiau kaip 500 metų, kol mes gavome bažnytinę nepriklausomybę, su kuria buvo sustabdytas tautos lenkinimas per Bažnyčią. Šis įvykis yra mums didelės reikšmės istorinis laimėjimas. O arkiv. Jurgis Matulaitis, visai to neįlaukdamas, tapo mūsų tautos istoriniu žmogumi.

Arkiv. Jurgis turėjo Vatikane didelį pasitikėjimą, ir niekas kitas bažnytinės provincijos kūrimo darbo geriau už jį nebūtų atlikęs. Atrodo, kad ir bula, kurią 1926 m. balandžio 4 d. buvo paskelbta Lietuvos bažnytinę provinciją, buvo sudaryta paties apaštalinio vizitoriaus arkiv. Jurgio Matulaitio. Šitai matyti iš laiško, rašyto kun. prof. Pr. Bučiui 1926 m. kovo 29 d.: „Diecezijų padalijimo ir provincijos sudarymo dokumentas jau beveik visiškai paruostas; tebelieka tik bula parašyti, kai kas pavyko geriau, tiksliau ir naudingiau suredaguoti, negu kad buvo manyta ir norėta. Bet kai kur teko nurodytoji forma pakeisti. Iš esmės likosi dalykas tas pats, bet jo išvaizda kiek pakitėjo. Už tai išleis dokumentas be jokios politinės ar tautinės spalvos; mano nuomone, bažnytinis atžvilgis jis bus taip suredaguotas, kad geriau vargu begalima“.²⁵

Dar esant Vilniuje, iš laiško Antanui Smetonai, vysk. Antanui Karosui, vysk. Pranciškui Karevičiui ir kitiems matyti, jog vysk. Jurgiu labai rūpėjo, kad Lietuva sunormuotų santykius su Šv. Sostu, ypač kai 1925 m. tie santykiai visai nutrūko. Lietuvos vyriausybė nematė reikalo ir naudos sudaryti su Šv. Sostu konkordato. Todėl tarp daugybės rūpesčių ryšium

su nepriklausomybės kovomis ir naujos valstybės kūrimu tas reikalas buvo visai nuošaliai paliktas. Bet kai lenkai sudarė konkordatą su Šv. Sostu ir Vilniaus klausimu Lietuvos ne-naudai, tai ir vyriausybei atrodė, jog neuženka šaukti ir rašyti prieš lenkus bei Vatikaną.

Niekas kitas geriau negalėjo Lietuvos ryšių surišti su Vatikanu, kaip tik patsai apaštališkasis vizitorius — arkiv. Jurgis Matulaitis. Jis tą darbą gerai ir sėkmingai paruošė, suredagavo konkordatą, kuris ir kitoms valstybėms buvo rodymas kaip pavyzdys, bet Lietuvos konkordatas buvo pasirašytas jau po arkiv. Jurgio mirties.

Lietuvos valstietijų liaudininkų ir socialdemokratų valdžia ir net kai kurie kitų partijų vyriausybės aukštieji pareigūnai visą laiką buvo nusistatę prieš Vatikaną, židrejo į Šv. Sostą su įtarimu ir nepasitikėjimu. Valdžios žmonės buvo nepatenkinti, kam vysk. Matulaitis atsisakė ir gavo atleidimą iš Vilniaus vyskupo pareigų. Kai arkiv. Jurgis apsigyveno Romoje, atrodė, kad jis yra Vatikano žmogus. Kun. Justinas Staugaitis rašė arkiv. Jurgiu į Romą, kad, jei jis būtų Lietuvai Kaune paskirtas arkivyskupu, tai greičiausiai vyriausybė jam neduotų vizos. Ruošdamasis važiuoti į Lietuvą kaip apaštališkasis vizitorius, 1925 m. gruodžio 3 d. jis rašė kun. prof. Pr. Bučiui: „Tikiuosi, kad greitai laiku gausiu žinią iš P. Černeckio, ar man duos Lietuva vizą. Jei jie man kaip vizitatoriui neduotų, padarytų didelę klaidą. Ir vėl būtų klaida, jei mane klampytų į arkivyskupavimą“.²⁶

Sudarant ir ruošiant konkordatą su Šv. Sostu, kai jau tautininkai buvo valdžioje, kai kurie vyriausybės ministrai židrejo į arkivysk. Matulaitį su nepasitikėjimu. Galbūt jie bijojo, kad konkordatas per daug nepasitarnautų krikščionių demokratų partijai ar gal kad Vatikanui nebūtų suteikta per daug teisių į naujai sukurta valstybę. Išlikęs yra prezidentui Antanui Smetonai laiškas, rašytas 1927 m. sausio 18 d., tik devynias dienas prieš mirtį. „Vakar du labai gerbtini asmenys, neseniai kalbėjusieji su kai kuriais ponais ministeriais apie Lietuvos konkordatą, per trečią asmenį pranešė, kad Ministerių kabineto viršūnėje esą tokio nusistatymo prieš mano asmenį, kad dėl to net nenorime daryti konkordato su Šventuoju Tėvu.“

Tamstai, Aukštai Gerbiama-sis Prezidente, tie nusistatymai yra be abejonės tikrai žinomi. Tamstos neabejotinai nuosir-dus pareikštasis noras, greitai laiku sudaryti konkordatą, su-puola su tokiu pat mano noru. Jeigu tat iš tiesų mano asmuo, visai to nenorėdamas, tampa Apaštaly Sosto ir Lietuvos tai-kos kliūtimi, tai aš esmi pasi-ruošęs pasišalinti, arba derybas perleisti kitos tautos asmeniui. Nedrįstu prašyti, kad Tamsta teiktumėis pozityviai suformu-

luoti man nepasitikėjimo išraišką, dėl to neatsakymą į šį mano laišką paskaitysiu patvirtinimu to, ką man teko girdėti iš asmenų, kuriems neturiu pagrindo netikėti“.²⁷

Atsakymo iš prezidento arkivysk. Jurgis jau nesulaukė, nes tą pačių metų sausio 27 d. mirė. Gal šis laiškas iš viso nebuvo išsiųstas, nes arkivysk. Jurgis tuo reikalu trumpai prieš mirtį su prezidentu turėjo pasikalbėjimą.

Arkivysk. Jurgio Matulaitio paskutinieji dveji metai Lietuvos valstybei ir tautai buvo našiausi ir naudingiausi. Apskritai su Lietuva arkivysk. Jurgis labai susirišo tik nuo 1918 metų, kai jis tapo Vilniaus vyskupu. Prieš tai visa jo graži veikla buvo ne Lietuvoje, daugiausia Lenkijoje. Bet visur, kur tik teko jam gyventi ar dirbti, jis turėjo ryšius su lietuvišiais. Jis darė nepaprastą įtaką ne tik kunigams, bet ir anų laikų mūsų inteligentijai, besirūpinančiai tautiniais ir socialiniais klausimais. Visų pirma jam rūpėjo tautoje skiepyti krikščionišką mintį ir krikščioniškus idealus. Jis drauge su Mykolu Krupavičium 1918 metais Vilniuje galutinai suredagavo krikščionių demokratų programą.

Didelės įtakos socialinei sampratai apie nuosavybę brėsti Lietuvoje padarė kun. profesoriaus Matulaitio socialinės pasikaitos Petrapilyje ir Kaune 1909 m. socialiniai kursai. Žemės reforma, kurią M. Krupavičius pravedė Lietuvoje, teoriskai buvo atremta į sveikas arkivysk. Jurgio socialines pažiūras. Žemės reforma Lietuvoje anuomet buvo didelė socialinė revoliucija, kurios nenorėjo pripažinti net ir artimiausi kun. M. Krupavičiaus draugai. Bažnytinei vyriausybei atrodė, kad tai skamba pagal socialdemokratų, kurie norėjo dvarus ir bažnytines žemes suvalstybinti, programą. Arkiv. J. Matulaitis be kompromisų visą laiką palaikė M. Krupavičiaus nuomonę, kad valstybė gali naujakuriams žemę atiduoti visišką nuosavybę.

Pasikalbėjime apie krikščioniškąją demokratiją Lietuvoje prel. M. Krupavičius apie arkivysk. Jurgį šitaip atsiliepia: „Arkivysk. Jurgis Matulevičius — partijai nepriklausė, bet dvasia buvo krikščioniškas demokratas ir jai daug padėjo, ja sielojosi ir atsidėjęs sekė jos darbus.“

Nukelta į 2 psl.

TURINYS

Arkivysk. J. Matulaitio įtaka Lietuvos Bažnyčiai (tęsinys).

„Algirdo Greimo vaikystė“ — ekspozicija Suomijoje.

Ko vaziavome į Karaliaučių.

Leidiniai.

Ekspozicija „Algirdo Greimo vaikystė”

DR. DARIUS KUČINSKAS

Dokumentinė ekspozicija „Algirdo Greimo vaikystė”, kurią parengė prof. Karolis Rimtautas Kašponis, 2004 m. spalio-lapkričio mėn. buvo surengta Paryžiuje, Tarptautiniame muzikos prasmės kongrese (ICMS 8), po to perkelta į Mokslo apie žmogų rūmus (Maison des Sciences de l'Homme). Apie tai jau buvo rašyta šių metų pradžioje. Vėliau ekspozicija veikė Vilniaus universitete (2005.03.16–2005.04.15). Šiuo metu ji yra Suomijoje. Prof. K. R. Kašponis dalijasi mintimis apie ekspozicijos prasmę ir ateities kelius.

– Kur dabar veikia ekspozicija „Algirdo Greimo vaikystė”?

– 2005 m. birželio 11 d. ekspozicija buvo atidaryta pradedant Tarptautinės semiotikos ir struktūrinių studijų vasaros mokyklos programą Imatroje, Suomijoje. Šią aukštųjų studijų mokyklą kasmet organizuoja Tarptautinis semiotikos institutas, esantis Imatroje. Tokio pobūdžio institutas, mano žiniomis, yra bene vienintelis ir jo tikslas yra koordinuoti semiotikų veiklą tarptautine plotme. Aukštųjų studijų vasaros mokyklą sudaro: 1. suomių semiotikos vasaros mokykla (suomių kalba); 2. 24-asis Suomijos semiotikos draugijos kasmetinis susirinkimas; 3. tarptautinė semiotikos ir struktūrinių studijų vasaros mokykla. Drauge čia vyko Tarptautinės semiotikos asociacijos tarybos sesija.

– Kas remia šios vasaros mokyklos veiklą?

– Europos socialinis fondas ir Pietų Suomijos srities valdžia. Dalį išlaidų padengia klausytojai.

– Kokios mokyklos darbo sąlygos?

– Pagrindinis darbas vyksta Kongresų centro rūmuose su auditorijomis bei salėmis ir gyvenamosiomis patalpomis, kurios sujungtos požemine galerija su Imatros miesto viešbučiu „Valtionhotel”. Jame yra ir konferencijų patalpa. Visiškai greta – Imatros krioklys, vienas didžiųjų Europos krioklių. Sukurtas patrauklus kampelis mokslininkų sueigoms.

– Kokia yra mokyklos struktūra, tematika?

– Pagrindinių temų studijoms vadovauja išymūs mokslininkai. Pranešimus skaito profesorius iš viso pasaulio – Amerikos, Europos, Azijos, Afrikos, Australijos – turinti savo tyrimų suformuotus originalius rezultatus. Tačiau nemaža dalis pranešimų yra skirti ir da-

liniams klausimams, net detalioms problemoms spręsti, ir čia savo darbus pateikia įvairiausių aukštųjų mokyklų pedagogai bei mokslininkai, taip pat ir ruošiantys darbus mokslo laipsniui įgyti. Yra ir studentams skirta sesija. Šių metų pagrindinės temos: kalbos kilmė, globalioji semiotika, neosemiotika. Į vasaros mokyklą šiais metais atvyko apie 250 žmonių, tarp jų iš Kinijos, Afrikos, Artimųjų Rytų ir palyginti nemažai iš Pietų Amerikos.

– Pietų Amerikos mokslininkai domisi semiotika. Kodėl?

– Didžiausioje ir labiausiai pažengusioje Pietų Amerikos šalyje Brazilijoje, pasak brazilų prof. Jose Homero, skaičiausio pranešimą vasaros aukštųjų studijų mokykloje, du semiotikos centrai yra San Paulo ir vienas Rio Grande do Sulio valstijoje (administracinis centras – Porto Alegre). Čia semiotika yra kylantis mokslas, o ir visoje P. Amerikoje Greimo darbai yra plačiai žinomi. Greimas, rašydamas apie perujiečių

Dr. Algirdas Greimas.

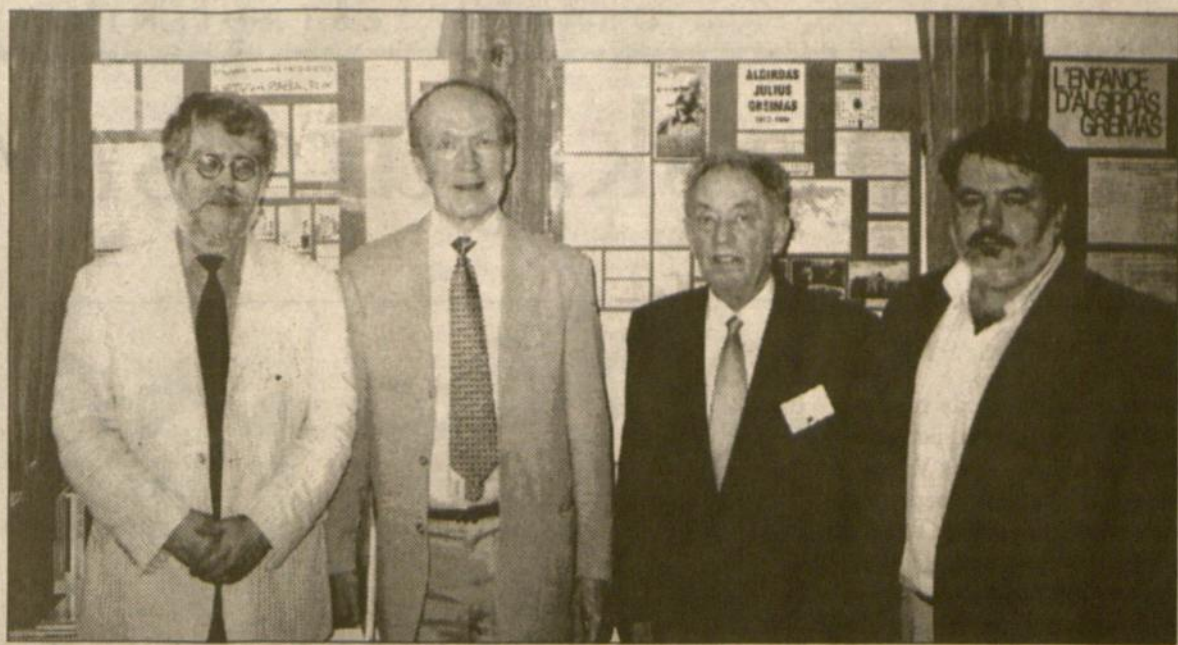
mokslininkų grupę, pabrėžia, kad „jos pagrindinis uždavinys – su semiotikos pagalba surasti savo tautinę individualybę, suprasti savitos kultūros esmę, išsiaiškinant ir atstatant senąją inku civilizacijos tradiciją” (Greimas A. J. *Gyvenimas ir galvojimas*. Vilnius, 1998, p. 34).

Paminėsime, kad brazilai, kurių šalyje yra 95 proc. – tai indėnų, europiečių ir afrikiečių palikuonys. Jiems irgi aktualus minėti perujiečių uždaviniai, kuriuos sprendžia semiotikos pagalba. Todėl Brazilijoje, kaip ir Prancūzijoje, galima pasitebėti net kai kurias Greimo kulto žymes geria prasme. Prof. J. Homero parodė Greimo veiklą *Apie dievus ir žmones: Lietuvių mitologijos studijos*

anglų kalba (Čikagoje 1979 m. yra išleista ir lietuvių kalba), su kuriuo nesiskiria ir kelionėje (tarp kitko, kurioje reikėjo įveikti per 25,000 kilometrų). Žinoma, visiškai natūralu, kad jis ypatingai domėjosi stendiniu pranešimu-ekspozicija „Algirdo Greimo vaikystė” ir pabėrė eilę klausimų, susijusių su intelektualinių ir emocionaliųjų ženklų geneze Greimo biografijoje, jo gyvenimo periodu Kupiškėje.

– Semiotikos pradai Lietuvoje, lyginant su kitomis šalimis? Ką galėtumėte pasakyti apie tai?

– Galui kalbėti tik bendriaisiais bruožais, dėl labai mažos mano kompetencijos šioje srityje, tačiau jaučiu, kad semiotika mums reikalinga, kaip ir visapusiškai pažengusioms šalims, pavyzdžiui, Suomijai ar Austrijai. Imkime kultūros sritį. Greimo pasakytos mintys dėl lietuvių kultūros yra aktualios ir šiandien. Greimas rašo, kad yra „rimta tautinės kultūros dilema: ar geriau išlaikyti savitą kultūrą užsidarius – ir, tam tikra prasme, neinant į priekį, – ar atsidaryti atviriau pasauliui, rizikuojant prarasti savo kultūrinį specifiskumą” (Greimas A. J. *Gyvenimas ir galvojimas*. Vilnius, 1998, p. 35). Norint atsakyti į šį klausimą ir panašius į jį, Lietuvoje reikalingas tokio lygmens semiotikos mokslas, kuris prilygtų kitoms išvystytoms mūsų mokslo šakoms, nes dabar mes net nesuprantame, ar esame užsidarę, ar atsidarę... Toks žinojimas yra būtinas bet kuriuo atveju, tokį žinojimą turime įgyti semiotikos pagalba, nes kitu atveju liksime nežinioje. Aš visiškai nenustebau, išgirdęs šioje vasaros mokykloje mintį, kad semiotika, globalioji semiotika, neosemiotika, yra mokslo avangarde, nes ji pradeda apimti vis daugiau mokslo šakų ir, su filosofijos kanonu turėdama reliatyvius apibrėžtus santykius, gerokai praturtina žmogaus galvoseną. Priminsiu, kad Tarptautinėje semiotikos ir struktūrinių studijų vasaros mokykloje Imatroje drauge vyko ir Suomijos semiotikos draugijos 24-asis kasmetinis susirinkimas, kad Austrijoje yra semiotikos draugija ir socio-semiotikos studijų institutas, Ispanijoje yra Ispanijos semiotikos asociacija. Ši sąrašą galėtume tęsti ir toliau. Šios mokslinės visuomeninės, iš dalies valstybinės organizacijos suaktyvina semiotikų veiklą ir, svarbiausia, padaro šią intelektualiosios srities veiklą kryptingą, pastovia, veiksmingą. Lietu-

Prie ekspozicijos standų (iš kairės): Tarptautinės semiotikos asociacijos vykdomasis viceprez., socio-semiotikos studijų instituto Vienoje direktorius, architektas ir semiotikas Jeff Bernard; Helsinkio universiteto muzikologijos departamento vadovas prof. Eero Tarasti, prof. K. Rimtautas Kašponis, Brazilijos Rio Grande do Sulio valstijos Muzikos universiteto prof. Jose Homero de Souza Pires, Jr.

voje šios mokslo šakos vystymui yra plačios galimybės ir poreikis.

– Dabar jau pastebime susidomėjimą ekspozicija tarptautinėje plotmėje. Ar reiktų ekspoziciją perkelti į leidinį ir kokia kalba?

– Taip. Reikia rengti leidinį – knygą. Apie tai kalbėjo, pavyzdžiui, Tarptautinės semiotikos asociacijos vykdomasis viceprezidentas, Austrijos semiotikos draugijos vadovas Jeff Bernard. Tačiau dabar panaudotos lietuvių ir prancūzų kalbos ne-

visiškai atitinka tarptautinius poreikius. Anglų kalbą mokslo pasaulyje, atrodo, naudoja 90 proc. mokslininkų. Greimo gyvenimu domisi daugelis mokslininkų, ypač gabumų pradais jo biografijoje. Greimui reiškia visuotinė pagarba, kaip semiotikos mokslo pionieriui. Lietuvoje dėmesys jam yra, tačiau visiškai neatitinka pasaulinei jo svarbai...

– Ekspozicija – tai ne pranešimas. Ją reikia nuvežti, ją rūpintis, parvežti.

– Ekspozicijos keliais rūpi-

nasi Lietuvos muzikos ir teatro akademijos vadovybė, paremia Lietuvos Užsienio reikalų ir Kultūros ministerijos, Tarptautinė semiotikos asociacija, Lietuvos mokslininkų sąjunga. Materialiai parėmė Tarptautinis semiotikos institutas Imatroje, Sauliaus Karoso labdaros ir paramos fondas, Lietuvos avialinijos. Nuolat tariausi su Tarptautinės semiotikos asociacijos prezidentu, Helsinkio universiteto muzikologijos departamento vadovu prof. Eero Tarasti, kuris geriausiai žino tinka-

miausias eksponavimo kitose šalyse vietas, trukmę, informacijos tvarką, organizavimą. Jo profesiniai, organizaciniai ryšiai su pasaulio semiotikais tiesiog stebėtini ir vertėtų daugiau bendrauti mūsų mokslo žmonėms tiek su juo, tiek ir su Tarptautiniu semiotikos institutu Imatroje, kurio organizuojamose vasaros mokyklose galima sužinoti daug mokslo naujienų.

– Greta ekspozicijos racionaliojo poveikio ne mažiau svarbus yra ir jos emocionalusis įspūdis. Juo daugiau šalių pabuvos, tuo bus didesnis rezultatas, propaguojant mūsų kultūrą mokslo išimybėje. Kur dar numatoma ją surengti?

– Iš Tarptautinio semiotikos instituto Imatroje ekspozicija numatoma perkelti į Helsinkio universitetą, kuriame ji bus iki gruodžio mėn., nes lapkričio mėn. čia vyks tarptautinis semiotikų seminaras. Pradėjome ketinimų pokalbius su prof. Jose Homero de Souza Pires Jr. dėl ekspozicijos surengimo Brazilijoje. Žinoma, čia reikia turėti mintyje didžiulį atstumą, kurį tektų įveikti. Malonu, kad Lietuvoje yra visa eilė institucijų, kurios taip pat pageidauja jose surengti ekspoziciją, kai kur drauge ir mažas konferencijas.

– Ačiū už išsakytas mintis!

Arkivysk. Jurgis Matulaitis

Atkelta iš 1 psl.

Savo raštais ir paskaitomis apie nuosavybę padėjo milžinišką žemės reformos darbą atlikti, nenuklydus nuo katalikiškos moralės dėsnių ir nesuėjus į konfliktą su katalikų Bažnyčia. Antra, tais savo darbais – bent man – suteikė daug padarėdama reliatyvius apibrėžtus santykius, gerokai praturtina žmogaus galvoseną. Priminsiu, kad Tarptautinėje semiotikos ir struktūrinių studijų vasaros mokykloje Imatroje drauge vyko ir Suomijos semiotikos draugijos 24-asis kasmetinis susirinkimas, kad Austrijoje yra semiotikos draugija ir socio-semiotikos studijų institutas, Ispanijoje yra Ispanijos semiotikos asociacija. Ši sąrašą galėtume tęsti ir toliau. Šios mokslinės visuomeninės, iš dalies valstybinės organizacijos suaktyvina semiotikų veiklą ir, svarbiausia, padaro šią intelektualiosios srities veiklą kryptingą, pastovia, veiksmingą. Lietu-

kūrimo metu pas arkivysk. Jurgį ieškojo ir rado reikalingų patarimų ir organizacinės pagalbos. Iškaitant ir Lenkijos vienuolijas, arkivysk. Jurgis penkiolikai vienuolių pertvarkė ar parašė visai naujus įstatus. Šv. Kazimiero seserims visai naujai pertvarkė įstatus irgi arkivysk. Jurgis Matulaitis. 1923 m. gegužės 3 d. jis Šv. Kazimiero seserims rašė: „Būdamas Chicago, aš jūsų Konstitucijas sustačiau lotyniškai... Pagal naująjį Kodeksą reikės Konstitucijas žymiai pakeisti, beveik iš naujo sustatyti. Yra tai didelis ir sunkus darbas. Bet aš jį jau atlikau”.

Prisimenant, kiek daug vienuolių arkivysk. Jurgis Matulaitis atnaujino ir iš naujo suorganizavo arba kai kurias įkūrė, savaime kyla mintis, kam jis būtina norėjo atnaujinti marijonų vienuoliją, kuri buvo įkurta 1673 m. Lenkijoje, kai jis galėjo įkurti visai naują? Atrodo, lyg tai būtų vis dar gaudymasis lenkų-lietuvių unijos bažnytinėje srityje.

Bažnytinis žmogus į Dievo garbę

Kur tik arkivysk. Jurgiui Matulaičiui teko būti ir dirbti, visur jis apie save būrė įtakingų žmonių būrelį, organizavo socialinį krikščionišką veikimą, rikiavo Bažnyčiai, kaip mes dabar ją po II Vatikano Susirinkimo suprantame, darbininkus su pašaukimu skelbti Evangeliją ir liudyti visu savo gyvenimu Jėzų Kristų.

Jis atnaujino marijonų vienuoliją, kurios įnašas nepriklausomybės metais Lietuvoje buvo labai didelis religiniu ir kultūriniu atžvilgiu. Jis įsteigė Švč. Mergelės Nekalto Prasiidėjimo seserų kongregaciją, jos seseris pavadinęs vargdenių seselėmis. Ką šios dvi vienuolijos padarė ar daro, tai yra arkivysk. Jurgio Matulaičio veiklos pratęsimas.

Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvoje visos vienuolijos įsi-

gijęs ir atrodė, kad Šv. Sosto akyse yra patogiau vienuoliją atnaujinti kaip naują įsteigti. Be to, kiekviena vienuolija kuriama ne vienai tautai, nes vienuolija visada turi paskirti, kaip ir Bažnyčia, plėstis po visą pasaulį. Taigi tada arkivysk. Jurgiui abejingumo klausimas apie marijonų vienuolijos kilmę ir iš to sekančios pasekmės visai nekilo.

Žvelgiant į arkivysk. Jurgio Matulaičio darbus ir gyvenimą, matai, kaip jis visą laiką apie save kūrė gražią krikščionišką aplinką ir visur savo darbus liudijo Dievo ir savo meile. Jis buvo moderniųjų laikų bažnytinis žmogus, kuriam Bažnyčia reikė Dievo tautą. Jis dėl Dievo tautos aukojosi iki paskutinių gyvenimo dienų.

Krikščioniškojo mokslo švietimo žemiškasis žmogaus gyvenimas yra vystymosi ir tobulėjimo periode ir, atrodo, yra įsijungęs į visos regimosios kūrinijos evoliuciją. Po mirties žmogaus dvasia įsijungia į naują gyvenimo tikrovę, kuri nėra visiškai atsiribojusi nuo mūsų regimojo pasaulio, nes pomirtinis žmogaus dvasios judėjimo periodas tvers iki kūnų išnirusių prisikėlimo, iki vėl dvasia susijungs su savo kūnu. Medžiagos pasyvumo netrukdomas gyvenimas turi būti pilnas gyvybinio judėjimo, apie kurį apreiškimas mažai ką sako, o patirties apie tai visai neturime.

Dievo šventiesiems neberekia mūsų žemiškosios garbės. Jų garbė yra paties Dievo garbė, dėl kurios jie ir toliau veikia. Bet mums žemėje reikia šventųjų garbės. Mums lietuviams labai reikia, kad arkivysk. Jurgis būtų iškeltas į altorių šventumo garbėje šioje žemėje. Mes laukiame ir tikimės, jog jis bus paskelbtas šventuoju. Reikia mums tokio šven-

tojo, reikia jo mūsų Bažnyčiai, kuri nuo krikšto priėmimo yra vis kovojanti už žmogaus teises, už savo kalbą savose bažnyčiose, o šiuo laiku už patį Dievą ir sąžinės laisvę...

Išnašos

1. V. Ž. *Mūsų kovos dėl kalbos Vilniaus krašto bažnyčiose, Kaunas, 1932 m.*, psl. 4.
2. *Vilniaus vyskupijos lietuvių katalikų būtis, Jagomasto spaustuvė „Lituanica”, Tilžė, 1913 m.*, psl. 24.
3. Plg. ibd., psl. 32 ir 50.
4. Ibid., psl. 24.
5. Plg. ibd., psl. 24–25; taip pat Balinski, *Dawna Akademia Wilenska, Petersburg, 1862 m.*, psl. 440–445.
6. Ibid. psl. 114.
7. V. Ž. *Mūsų kovos dėl kalbos Vilniaus krašto bažnyčiose, Kaunas, 1932 m.*, psl. 36.
8. *Vaižgantas Raštai, Švyturio leidinys, Kaunas, 1922 m.*, T. I, psl. 136.
9. Ibid., psl. 141.
10. Ibid., psl. 142.
11. Ibid., psl. 147.
12. Ibid., T. III, psl. 175–176.
13. *Archivum Generale Congregationis CC.RR. Marianorum, Matulevičius Georgius, Eppus, MIC., Via Corsica 1, Roma.*
14. *Vaižgantas Raštai, T. II, psl. 178–179.*
15. *Archivum, ibd.*
16. *Vaižgantas Raštai, T. III, psl. 168.*
17. Ibid.
18. *Archivum, ibd.*
19. *Mykolas Biržiška. Del mūsų sostinės, Nidos knygų klubas, 1960 m.*, psl. 116.
20. *Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius. Užrašai, psl. 171.*
21. *Mykolas Biržiška. Del mūsų sostinės, psl. 117.*
22. *Archivum, ibd.*
23. *Lietuvių Enciklopedija, T. XVII, psl. 436.*
24. *Archivum, ibd.*
25. Ibid. 26. Ibid. 27. Ibid.
28. *Tėvynės Sargas, 1954 m. Nr. 1/11, psl. 58.*
29. *Archivum, ibd.*

Kongresų centro rūmai Imatroje – patrauklus suomių architektūros šedevras, simbolizuojantis žmogaus ir gamtos harmoniją.

Ko važiavome į Karaliaučių

Birželio 17–18 d., Karaliaučiaus 750-ojo jubiliejaus išvakarėse, grupė *Mažosios Lietuvos enciklopedijos* rengėjų laukė kėsi anapus Nemuno.

VYTAUTAS KALTENIS

Prie Tilžės tilto susitikome su Gerhardu Lepa, kilusiu iš Pagėgių apylinkių, dabar gyvenančiu Vokietijoje. Jis *Mažosios Lietuvos enciklopedijos* (MLE) autorius, be to, yra pateikęs vieną didžiausių senų iliustracijų rinkinių ir teberenka jas iš kraštiečių bei archyvų, kitaip mus remia. Jis perdavė laišką ir *MLE* II tomą Kaliningrado (Karaliaučiaus) srities archyvo darbuotojui ir kraštotyrininkui Anatolij Batchin.

Kaliningrado Rusijos valstybinio Imanuel Kant universiteto Filologijos ir žurnalistikos fakultete šių metų gegužį atidarytame Lituanistikos centre mus priėmė dekanas dr. Stanislav Sviridov. Dekanas, be kita ko, kalbėjo apie pagerėjusius kaimynų santykius, padidėjusį visuotinį domėjimąsi praeitimi. „Būna metas, kai rašomos enciklopedijos, būna, kai jos nerašomos, dabar enciklopedijų rašymo metas“, – sakė S. Sviridov. Jam asistavo katedros darbuotoja Julija Michailovna ir IV kurso studentė, pasirinkusi lietuvių kalbos specializaciją, Tatjana Bulyciova. Jos tėvai kilę iš Jaroslavl. Centrai teikėme *MLE* I ir II tomo porą komplektų.

Mūsų delegacijos vadovas Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto direktorius Rimantas Kareckas pasidžiaugė nauju lietuvišku kabinetu, ir ypač tuo, kad atsiveria galimybė grįžti lietuviškai tradicijai į Karaliaučiaus universitetą. Neseniai, kultūros atašė Arvydo Juozaičio iniciatyva ir

pastangomis, būtent Lituanistikos centro patalpose atidengtas vieno iš Karaliaučiaus universiteto – Albertinos įkūrėjų, lietuvių rašytojų pradininkų, prof. Abraomo Kulvietio biustas, autorius – skulptorius Konstantinas Bogdanas, o vienoje Karaliaučiaus aikštėse Lietuvos miestų lėšomis pastatytas paminklas Liudvikui Rėzai, įrengtas skveras. Skulptorius Arūnas Sakalauskas, architektas Ričardas Krištopavičius.

Lituanistikos centrui padovanojome *MLE* ir kitų lietuviškų leidinių, tarp jų akad. Zigmo Zinkevičiaus knygą *Lietuvių kalbos istorijos trumpos kursas* (lietuviškai ir angliškai), šiemet išleistą monografiją *Lietuvių tautos kilmė*.

Akad. Zigmas Zinkevičius ta proga priminė pasaulio Lituanistikos centrų. Jų esama net tokiose mums egzotiškose šalyse kaip Japonija ir Taivanas. Vienuose jų tik mokoma lietuvių kalbos, bet kituose vyksta rimti tyrimo darbai, dirba žymūs mokslininkai.

Rusijoje veikia keli Lituanistikos ir baltistikos centrai. Iš svarbiausių – vienas Maskvoje Mokslo akademijos Slavistikos ir baltistikos institute, kur dirba žymūs prūsų kalbos tyrėjas akad. prof. Vladimir Toporov, kitas Sankt Peterburge, vadovaujamas prof. Aleksej Andronov. Abu šie mokslininkai laisvai kalba lietuviškai.

Ukrainos Mokslo akademijos kalbotyros institute dirbuojasi mūsų geras bičiulis akad. prof. Anatolij Nepokupn, abi disertacijos – kandidatė ir dak-

tarinė – apsigynęs Vilniuje.

Lenkijoje dabar svarbiausi Krokuvos, Poznanės ir Varšuvos Lituanistikos centrai.

Vokietijoje gana stambūs Lituanistikos ir Baltistikos centrai veikia Berlyn, Westfal, Greifswald. Miunsteri universitete yra viena didžiausių baltistikos filologinės literatūros bibliotekų. Čia senos lietuviškos knygos, periodika, leista Amerikoje ir kitur. Šiuo metu institutas leidžia daugiatomį mokslinį leidinį – Jono Bretkūno *Biblijos* (1590) vertimą į lietuvių kalbą, vieną svarbiausių lietuvių rašytojų paminklų. Planuoja išleisti nuo 10 iki 20 tomų. Jau išleido 8.

JAV daug lituanistinių centrų. Mokslinių požiūrių svarbus Pennsylvanijos universiteto Germanų ir slavų kalbos bei literatūros centras, kuriame dirba vienas žymiausių pasaulio lingvistų, baltų kalbotyros specialistas prof. Williams Schmalstieg. Kai jis atvyko į Vilnių, į jo paskaitą susirinko daug anglistų, tikėdamiesi pasiklausyti taisyklingos anglų kalbos. O jis skaitė paskaitą lietuviškai!

Stiprūs Lituanistikos centrai Šveicarijoje, Prancūzijoje, Vengrijoje, Norvegijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Latvijoje.

Karaliaučiaus universitetas ir ši teritorija, t.y. Rūpūsiai, suvaidino labai svarbų vaidmenį lietuvių kultūrai, kalbėjo susitikimo dalyviai.

Karaliaučiuje išleista pirmoji lietuviška knyga – Martyno Mažvydo *Katekizmas* (1547), pirmoji lietuvių kalbos gramatika – Danieliaus Kleino *Grammatica Litvanica* (1653), Pirmasis giesmynas – Martyno Mažvydo parengto giesmyno pirmoji dalis (1566), pirmoji lietuviška grožinės literatūros knyga – Johann Schultz parengtos *Ezopo pasakėčios* (1706). *Biblija* į lietuvių kalbą pirmą kartą išversta Labguvos (dabar – Polessk), vėliau Karaliaučiaus lietuviškos parapijos kunigo Jono Bretkūno 1590 m., bet neišspausdinta; pirmasis Evangelijų lietuvių kalba leidimas 1579 m., pirmasis viso Šv. Rašto leidimas lietuvių kalba 1735 m. Pirmasis mokslinis darbas apie lietuvių kalbą – Piilypo Ruigio *Lietuvių kalbos kilmės ir savybių tyrinėjimas* (vok., 1745), pirmasis tautosakos rinkinys – Liudviko Rėzos *Dainos* (1825), Karaliaučiuje išspausdintas pasaulinis šedveras lietuvių kalba Kristijono Donelaičio *Metai* (1818).

Pirmoji lietuvių kalbos katedra – Karaliaučiaus universiteto lietuviškasis seminaras, įsteigtas 1718 m. (Kaune tokia katedra pradėjo darbą tik po 200 metų!), veikė iki 1944-ųjų. Mokė lietuvių kalbos būsimuosius lietuviškų parapijų kunigus ir mokytojus. Jį lankė ne tik lietuviai, bet ir vokiečiai, norėję dirbti tarp lietuvių. Seminarui 30 metų (1810–1840) vadovavo Liudvikas Rėza, Jurgis Gerulis (1918–1922, 1935–1937). Nuo 1736 m. seminare mokėsi Kristijonas Donelaitis, nuo 1836 m. – Frydrichas Kuršaitis, kuris po L. Rėzos mirties iki 1883 m. buvo seminaro vedėjas.

Susitikimo dalyviai Karaliaučiaus Rusijos valstybinio Imanuelio Karito universiteto Lituanistikos centre. Iš kairės: dr. Martynas Purvinas, dr. Stanislavas Sviridovas, Julija Michailovna, Aleksas Bartnikas, akad. Zigmas Zinkevičius, kan. Anupras Gauronskas.

XIX a. šio seminaro vadovai parengė gramatikų, žodynų, tautosakos rinkinių.

Netoli Išruties 1871–1926 m. veikė Karalienės mokytojų seminarija, rengusi pedagogus Mažajai Lietuvai. 1882 m. įsteigtos dar Ragainės ir Išruties, 1900 m. – Klaipėdos mokytojų seminarijos.

Susitikimo dalyviai kalbėjo apie šių tradicijų gaivinimą, naujai įsteigto Lituanistikos centro paskirtį. Dabar Karaliaučiaus universitete studijuoja apie 50 Lietuvos Respublikos piliečių, be to, nemažai studentų, sprendžiant iš vardų ir pavardžių, yra lietuviškos kilmės srities gyventojai.

Pasak srities lietuvių mokytojų asociacijos pirmininko Alekso Bartniko, daugiametės pastangos gaivinti lietuvių kalbą mokyklose pasiteisino. Karaliaučiuje, Tilžėje (Sovietų), Ragainėje (Nemanas), Gastose (Slavsk), Stalupėnuose (Nesterov) ir kitur, ypač palei Nemuną, veikia klasės su lietuvių dėstoma kalba, lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultetai. Tarp geriausių mokytojų paminėti Algirdas Karmilavičius, Rūta Dajotaitė-Leonova, Aušra Trumpickaitė, Jonas Glinkis, Anatolijus Galčevskis, Vanda Vasiliauskaitė, Danutė Narušytė-Vlasiceva, Angelė Nikolajeva, Elena Gudavičius, Elzbieta Gricienė, Aldona Stojeva, Irena Tiriuba. Gero žodžio negailėta Čikagos Mažosios Lietuvos Lietuvių draugijai ir jos pirmininkui Viliui Trumpjonui, bei Mažosios Lietuvos fondo atstovei Klaipėdoje Rūtai Kekštaitei-Maciūnienei, nuolat remiantiems srities besimokanti jaunimą, dažnai čia apsilankantiems.

Visi prisiminė *MLE* I tomo pristatymą Karaliaučiuje 2001 m. ir sakė, kad laukė antrojo. Aleksas Bartnikas papasakojo apie *MLE* populiarumą. Mokytojai, pagal dabartinę mokymo programą, duoda moksleiviams užduotis parašyti apie savo miestelį ar kaimą, ir vaikai iš lietuvių šeimų, neturėdami kitos literatūros, „šlebizavoja“ *Mažosios Lietuvos enciklopediją*, vertia straipsnius visai klasei.

Reikėtų populiaros knygos Karaliaučiaus krašto jaunimui, gal net rusų kalba. Atsiranda vis daugiau norinčių žinoti apie žemę, kurioje užaugo. Karaliaučiaus centrinėje aikštėje miesto jubiliejui baigiamas statyti išpuodingas soboras (jau atidarytas jubiliejui), ir tuo metu universitetui suteikiamas Imanuelio Kanto vardas, „nors Kantas ir nebuvo statiatikis“.

Mažosios Lietuvos fondo vardu dovanojome *MLE* II tomo egzempliorius Karaliaučiaus krašto lietuvių kultūros draugijoms ir kai kuriems mokytojams. Buvo nuoširdus pokalbis Šv. Šeimos parapijos salėje, kur susirinko Lietuvių bendruomenės atstovai.

MLE vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas, rengimo grupės vedėjas dr. Martynas Purvinas, pristatydamas *MLE* II tomą, pabrėžė visos sumanytos keturtomos regioninės enciklopedijos unikalumą. Viena toms spausdinami apie 3,000 straipsnių – ir kraštotyros aprašymai, ir žinios apie gyvenvietes, apie žmones – čia gyvenusius ar kitaip susijusius su šiuo kraštu. *MLE* II tome yra straipsnis apie žymų rusų archeologą Vladimir Kulakov, IV tome bus pristatytas jau minėtas baltistas Vladimir Toporov. Nagrinėjama tiek lietuvių, tiek senųjų prūsų kalba, tarmės, papročiai.

Dr. M. Purvinas kalbėjo: „Mes manome, kad *Mažosios Lietuvos enciklopedija* pakankamai įdomi, nes ji, be visa ko, dar gausiai iliustruota, kiekviena toms sudedama apie 2,000 iliustracijų-nuotraukų, žemėlapių, schemų. Nuotraukos daugiausia senos, prieškarinės, *MLE* apima kaip tik šį laikotarpį. Tai liudija, nes esu išvaikščiojęs šio krašto miestelius ir kaimus, gerokai pasidėjęs Lietuvos ir Vokietijos archyvuose bei bibliotekose, be to esu kilęs iš mažlietuvių, mano giminės mentalitetas artimas aprašomajam, o istorijos faktai žinomi nuo vaikystės.“

Mes norime parodyti XVII–XIX a. Mažąją Lietuvą, pamirštą per karus ir suirutę. Mus kritikavo, kad plačiai rašome apie nederliaus metus, kitas nelaimes ir vargus bei niekuo nepasidomėjusius žmones. O juk tai – istorinis faktas. Buvo laukininkas, kuris valdė dešimt hektarų naudmenų, neaprepiamus plotus užliejamų pievų, kur šienaudavo po tris žoles, buvo butelninkas, pasistatęs ar gavęs trobelę gale šeimininko lauko.

Buvo dvaras, buvo ir kumetynas.

Dabar visa tai lyg ir užmiršta. Norime parodyti tą istorinį pjūvį, parašyti keturias knygas kaip paminklą tam kraštui.

Tikime, kad skaitytojai domės buvusią Mažąją Lietuvą, kuri, turėdama glaudžius ryšius su Didžiąja Lietuva, nuveikė svarbius darbus – išsaugojo lietuvių kalbą ir tautos papročius.“

Visi kalbėjome apie aukštą Karaliaučiaus dangų, kuris tebėra tyras ir mums tebešviečia. Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto direktoriaus pavaduotoja ekonomikai Aldona Stanelienė pasakojo apie leidžiamą *Visuotinę lietuvių enciklopediją*, kitus leidinius, finansuojamus iš LR biudžeto.

Popietėje, kurią suėngė Kaliningrado miesto L. Rėzos draugija (pirmininkė Laima Drazdauskaitė-Meščerekova), dalyvavo srities regioninės kultūrinės tautinės autonomijos valdybos vicepirmininkas dr. Eu-

Susitikimo dalyviai Išruties pedagoginio koledžo Lietuvių kalbos kabinete. Iš kairės: Algirdas Žemaitaitis, Aldona Stanelienė, dr. Martynas Purvinas, Virginija Budrikienė, Aleksas Bartnikas ir Nijolė Dzindziliauskienė.

Iš kairės: LR gen. konsulato Kaliningrade kultūros atašė Arvydas Juozaitis su enciklopedistais: Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto dir. pavaduotoja ekonomikai Aldona Stanelienė, *MLE* grupės vedėjas dr. Martynas Purvinas, Algirdas Žemaitaitis, Nijolė Dzindziliauskienė, Virginija Budrikienė.

genijus Čajauskas, Karaliaučiaus krašto lietuvių bendruomenės tarybos pirmininkas Algimantas Augustinas Savickas, krašto lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas. Mokytoja Rūta-Dajotaitė-Leonova ir Kazimieras Sriubas padėklavo savo eilių, moterų vokalinių ansamblių „Gabija“ (vadovas Algimantas Karmilavičius), seniūnė Re-

gina Navickaitė-Kiseliuva padainavo. Buvo daug prisiminimų, nostalgijos ir juoko. Pietų stalą palaimino Šv. Šeimos parapijos klebonas kanauinkas Anupras Gauronskas, visą viešnagę mus tėviškai globojęs.

Visiems kaliningradiečiams tariaime nuoširdų acū. Ilgai išliks toks šventas bendravimo džiaugsmas.

Leidiniai

Nauji Metmenys: apie centrus ir pakraščius

apimtimi, ir turiniu. Kūrybos skiltį spausdinama Liūnės Sutemos, Julijos Švabaitės, Laidijos Šimkutės poezija. Taip pat pateikiamas pluoštas Henriko, Veros ir Bruno Radauskų laišku Vladiui ir Onai Jakučioniams. Laiškai rašyti 1944–1945 m. Vokietijoje. Jie gali būti įdomūs ir literatūros tyrinėtojams, ir istorikams, ir kulturologams.

Tačiau, kaip jau įprasta *Metmenyse*, labiau nei kūryba intriguojanti yra jos analizė. *Aki-račiams* „emigravus“ į Lietuvą, *Metmenys* vis dar rodo sėkmingo bendradarbiavimo tarp abiejose Atlanto pusėse gyvenančių tautiečių, ypač tai pasakytina apie mokslines-kultūrinės publikacijas.

Straipsnyje „Lietuvių kolaboravimas: nacių ir sovietų laikai“ Egidijus Aleksandravičius komparatyvistiniu aspektu nagrinėja skaudžią ir „nedėkingą“ bet kokiam lietuviui mokslininkui temą: lietuvių kolaboravimą su okupantais. Neabejoju, jog netrukus atsirasti teigiančių, kad lietuvių kolaboravimo išvis nebuvo nei vokiečių, nei sovietmečiu, arba, kad kolaboravimas su naciais yra kažkuo geresnis, labiau pateisinamas, nei parsidavimas sovietams.

Vis rečiau ir rečiau bepasirodo vienintelis už Lietuvos ribų leidžiamas rimto akademinio lygio kūrybai bei jos analizei skirtas žurnalas *Metmenys*. Nepaisant, kaip spėju, nelengvos finansinės situacijos, naujaujas žurnalo numeris – toks pat solidus kaip anksčiau – ir savo

Nukelta į 4 psl.

85
2005

metmenys

kuriam ir analizuojama

Metmenys. 2005 m. Nr. 85. Redaguoja Violeta Kelertienė, Rimvydas Šilbajoris. Administruoja Marija Paškevičienė, 306 55th Pl., Downers Grove, IL 60516. Viršelio projektas: Vytauto O. Virkau. Vieno numerio kaina 10 dol. Leidžia AM & M Publications nuo 1959 m.

Vis rečiau ir rečiau bepasirodo vienintelis už Lietuvos ribų leidžiamas rimto akademinio lygio kūrybai bei jos analizei skirtas žurnalas *Metmenys*. Nepaisant, kaip spėju, nelengvos finansinės situacijos, naujaujas žurnalo numeris – toks pat solidus kaip anksčiau – ir savo

Vieno senojo Karaliaučiaus universiteto-Albertinos įkūrėjų ir lietuvių rašytojų pradininkų, prof. Abraomo Kulvietio (1510-1545) biustas Lituanistikos kabinete. Skulptorius Konstantinas Bogdanas.

Visos nuotraukos Vytauto Kaltenio

Leidiniai

Didelis įnašas į literatūros fondą

Turiu tūkstančio puslapių moksline pobūdžio knygą. Tai Vinco Maciūno *Rinkiniai raštai*, pažymėti kaip Senosios lietuvių literatūros serijos XIV knyga. Knygą išleido Lietuvių tautosakos ir literatūros institutas 2003 m. Vilniuje, LR Švietimo ir mokslo ministerijai bei LR Kultūros ministerijai parėmus. Ją sudarė Šlekys. Leidėjų žody patiu pirmuoju sakiniu apie autorių štai kas tariama: „Vincas Maciūnas (1909–2003) – Vytauto Didžiojo universiteto auklėtinis ir dėstytojas, Vilniaus universiteto docentas ir bibliotekos direktorius, nuo 1944–jį išėivis Vokietijoje, nuo 1949–jį – Jungtinėse Amerikos Valstijose, ilgametis Pennsylvanijos universiteto bibliotekos Filadelfijoje darbuotojas, išėivis kultūrinės ir visuomeninės veiklos dalyvis“.

Dr. Vincas Maciūnas.

Vincą Maciūną (toliau jį žymėsime inicialais V. M.) nuo 1949 m. iki jo mirties pažinojė, privaiau pridėti: visada ramaus veido, niekad nesiskundęs darbo apkrovimu, asmeniniuose pokalbiuose nepratęs minėti savo vykdymą literatūros tyrinėjimų, mėgstas pajaukauti, dainuoti turis gerą balsą, apskritai tariant, malonus, nesididžiuojas, žmogus kaip reikiant. Kad jis tyrinėjimams buvo atidavęs tiek triūsą, mato jo *Rinkiniuose raštuose*, V. M. pažinojusiems tik iš sutikimų lietuviškuose renginiuose ar susirinkimuose, kur jis beveik visada dalyvaudavo, sunku patikėti. Nepamirštama, kad jis vienas suredagavo ir bostoniškes *Lietuvių enciklopedijos* XV tomą, skirtą Lietuvai. Turi būti suprantama, kad pragyvenimui dirbusiam universiteto bibliotekoje ir šeima auginusiam mokslininkui namų reikaluose turėjo stipriai talkinti jo žmona Genovaitė.

V. M. nerūkė, negėrė, pobuviuose nešoko, tačiau nesistebėjo, jei kas dūmą pūtė, taure saujoje retkarčiais palaikė, dailius tango žingsnius dėstė ar net polkoje prakaitavo. Jis pasiklausydavo gražių anekdotų ir pats jų papasakodavo. Nors draugijų neieškojo, bet jėse budavo įdomus. Gal todėl savo tyrinėjimuose atkreipė dėmesį į senojo Vilniaus universiteto studentų gyvenimo nuotrupas XVII ir XVIII amžiuje (189 skaitmenys skliausteliuose žymi *Rinkinių raštų* puslapius), Mini ir Nenaudėlių draugiją („Šubracai“), leistą satyros laikraštį (206), vilniečių ir žemaičių keistus santykius (342) bei kitas linksmesnes keistenybes mūsų senojo literatūros istorijoje. Tačiau V. M. ypaci-

pabrėžė tas jos vietas, kurios kalba ir šiandien mums aktualiais klausimais. Štai Poška pikta sušunka:

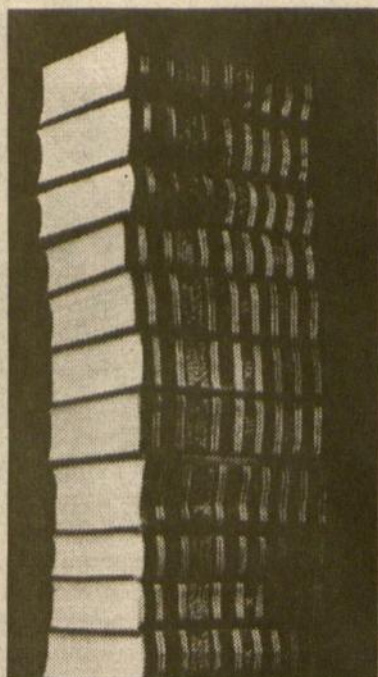
*Lietuviai ir žemaičiai,
ar galvijai esame,
Argi tėviškos kalbos niekad
nebemokėsime.*

Ar galvijai esame, ar tėvų kalbos nemokėsime? Šiandien taip pat vienas kitą paklausiamie, tačiau kartais tiesaus atsakymo nelaukiame. V. M. galėjo šį Poškos klausimą drąsiai kreipti į svetur gimusius savo vaikus, vaikaičius ir džiaugtis jų tiesiu atsakymu: tėvų kalbą gerai mokame.

Jis gerbė savo kilmę ir rūpinosi Lietuvos padėtimi. Nebuvo prakalbinis patriotas, jis Lietuvos okupacinę tragediją išgyveno tyliai. Ir nepasidavė gundymams iš „anos pusės“, nors jų buvo. Prasiskyrę „Geležinę uždangą“, atsiradavo šiame krašte vienas, antras, dešimtas aukštos raudonos valdžios ipareigotas ryšininkas, tarsi vien tik Pennsylvanijos universiteto biblioteką lankydamas, ir kalbindavo kultūrininkus likti su jais artimame kontakte. V. M. desperacijon nepuolė, nuo jų išsigandęs nebėgo, bet ryšio už grynai mokslinių ribų atsisakė. Iš *Rinkinių raštų* galima nesunkiai atpažinti autoriaus, ideologiškai neįsipareigojusio mokslininko tautinę atsakomybę. Be abejo, tai ir jo tėvo, aukštaičio gydytojo Juozo Maciūno įtaka. Jau nuo gimnazijos laikų caro okupacijos metu dalyvavęs lietuvių veikloje, šis Papilės miestelio kuklus gydytojas, vėliau net Sveikatos departamento direktorius, visą amžių dirbo gimto krašto naudai. (842). Aišku, vaikams tai turėjo įtakos.

Rinkiniuose raštuose pastebime, kad V. M. anksti pradėjo mokslinio darbo kelią. Štai šiame rinkiny randame 1932 m. datuotus darbus (3, 10). Tada autorius buvo vos 23 m. amžiaus.

Didžiulė V. M. knyga nėra *Aleksandrynas*, kur trumpai registruojami kada nors lietuviškai ar apie lietuvius rašę vardai bei juos paminėjusie dokumentai. *Rinkiniai raštai* yra kai kurių tasų mūsų literatūroje gili analizė nuo XVI a. iki dienų. V. M. rinkos temas, kurios nebuvo kitų literatūros istorikų liestos arba tik paviršutiniškai aptartos dėl medžiagos stokos. Jis stengėsi duoti „tam tikrą literatūros istoriko darbo „inside story“ (373), kapstėsi visuose jam pasiekiamuose archyvuose, senuose raštuose, naudojosi istoriko nuovoka ir užtiktas žinias dėstė patraukliu stiliumi. Skaitant atrodo, kad V. M. nesukubėjo nei medžiagą kaupiant, nei ją užrašant – toks ramumas jaučiamas jo darbuose, o kariniai ir humoras prasišviečia. Autorius mokėjo svetimas kalbas (ypač lenkų, rusų, vokiečių, anglų), tad aptikti šaltiniai jam neliko nebylus. Taip ir keliavo V. M. mūsų „Senąja literatūra“, „XIX a. liaudį šviečiančia ir tėvynę žadinančia“, „XX a. me-ną kuriančia“. Įdomių naujų faktų ras ir plačiau su mūsų literatūra susipažinęs ir tasai, kuris tik prabėgoms ją domisi. Štai kad ir ankstyvoji emi-

grantų poezija (467). Čia sutinkame tokius retai girdėtus vardus, kaip Šimkevičių, jau 1830 m. buvusį Danijoje, Julij Anusevičių, tremtinį Sibire po 1863 m. sukilimo, lietuvių kalbos žodyno sudarinėtoją Andrių Ugiąnskį (474), Kazanės universiteto profesorį apie 1861 metus.

Prisimindamas autorius pasakoja apie savo pažįstamus kultūrininkus, kaip prof. Joną Puziną, prof. Antaną Salį, enciklopedistą Praną Čepėną ir apie savo tėvą, Lietuvos nepriklausomybės 1918 m. budimo darbuotoją. Yra pluoštas V. M. apžvalgų ir recenzijų. Pvz., autorius, gimtos kalbos didelis gerbėjas, nepraleido nepasitebėjus Dambriūno, Klimo, Schmalsteigo *Introduction to modern Lithuanian* ir Variakojės *Lithuanian Self-Taught*, šias knygas aptarė ir gerai įvertino. Pabaigoje Šlekys, knygos sudarytojas, rašo plačią autoriaus biografinę pastabą ir Asmenvardžių rodyklę.

Ši didžiulė mokslo knyga yra išspausdinta patogiais teksto ir citatų šriftais, erdviai, nesudėtingai. Kai kurie leidiniai užima kvapą, kai juos atverti. Pasijunti lyg esąs minioje, iš visų pusių spaudžiamas. Raidės skverbiasi nuo puslapių, puslapi linksta nuo žodžių gausos, sakiniai pinasi, tarsi šabakštyne susmige. Toks susigrudimas, gal popierį taupant, dažnai vargina kaip tik studijinius ir mokslinius darbus. V. M. *Rinkiniai raštai* savo puslapių veidais patraukia ir turiniu, ir stiliumi ne tik literatus, ne tik istorikus, bet ir „prastulius“. Atrodo, kad autorius čia pat kalba ir pasakoja įvairias įdomybes.

Knygoje užtikame pasikartojimų ir ištesimų. Tačiau juk tai nėra vientisas darbas, bet įvairių studijų rinkinys. O studijos rašytos įvairiomis progomis ir įvairiais tikslais, kaip suaktyvinti pažymėjimai, paskaitos suvažiavimuose, autoriui rūpėję klausimai ar naujai aptikti papildomi šaltiniai. Taigi ne viena šių temų yra kaimynystėje ar net giminytėje su kitomis.

Pavyzdžiui: „Adomas Mickevičius lietuvių literatūroje“ (220), „Adomo Mickevičiaus vertėjų į lietuvių kalbą bibliografija“ (246): arba: „Kunigų Strazdo ir Valmiko kova su Vilniaus cenzūra“, (357), „Pluoštas dokumentų apie Antaną Strazdą“ (383), „Antano Strazdo pasaulinės ir dvasinės giesmės“ (929), „Poeto Antano Strazdo bibliografija“ (933). Suprantama, kad tokioje temų artumoje pasikartojimai yra net būtini. V. M., atrodo, labai domėjosi Antanu Strazdu, nors Kostas Korsakas 1953 m. Lietuvoje rašė: „Buržuaziniai istorikai, norėdami nuslopinti nuolatinis Strazdo persekiojimus, kuriuos jis patyrė iš bažnytinės vyriausybės, netyrinėjo archyvų ir neieškojo ten žinių apie Straz-

Turime naują žodyną

Birželio 21 d. Lietuvių kalbos institute buvo šventė – Lietuvos visuomenei ir Vyriausybei pristatytas naujas *Lietuvių kalbos žodynas*. Tai dar 1940 metais pradėto leisti žinomo 20-ties tomų leidinio elektroninis variantas, patalpintas Internetu. Žodyno elektroninis adresas – www.lkz.lt.

Naujas *Žodynas* nėra tiksliai „knyginio“ varianto kopija – ištaisyta aišes netikslumų ir nepriimtinių lietuvių kalbai sovietinės praeities ideologinių relikvų (pavyzdžiui, Dievo vardas jame rašomas iš didžiosios raidės, atsisakyta sovietinės ideologijos terminų). Be to, tarmių ir senųjų raštų žodžiai bei jų formos pateiktos pagal naujausius kalbotyros tyrimų rezultatus.

Naujam *Žodynui* buvo skirta mokslinė konferencija, kurioje buvo perskaityti instituto mokslinių bendradarbių pranešimai apie jo šaltinius, apie jo reikšmę baltų istorijai ir etnogenezei, apie lituanistikos raidos politiką, apie daugelio žmonių darbą, kuriant žodyną.

Dr. Zofija Babickienė, VU Baltistikos ir bendrosios kalbos katedros docentė, man pasakojo, kaip 15 metų dirbo su *Žodynu*. Visą teką daryti vienu metu – dirbti, auginti ir auklėti vaikus, įsisavinti visiškai naują – leksikografijos – specialybę. Jai visam gyvenimui įsiminė Vitoldo Doroševskio žodžiai: *Žodyno* rašymas yra irklavimas prieš vėją. Darbas labai sudėtingas, reikalaujantis aukšto profesinio meistriškumo, tinkamo pasirėngimo, didelės ištermės, išmanyti tarmes, senuosios kalbos paminklų ir jų rašybą, senųjų kalbos formų raišdą. Ji šiltai prisiminė senuosius kolegas, sakė, jog darbo aplinka buvo labai draugiška, nors darbo sąlygos nelepino – nedideli atlyginimai, viename kambaryje tekdavo sutilpti net dešimčiai mokslinių bendradarbių. Galima įsivaizduoti tą ankštumą, kai visi stalai buvo apkrauti šūsnimis žodyno kortelių, kartotekų dėžutėmis. O vasarą dar ir karštis kankindavęs tokioje ankštumoje. Tačiau jauni žmonės, pamėgę savo darbą, į sunkumus mažai tekreipė dėmesio.

Prof. dr. Vytautas Antanas Vitkauskas, *Žodynui* paskyręs visą savo laiką, pasakojo, jog pirmasis tomas buvo spaudai paruoštas dar 1940 metais. Tačiau sovietų valdžia jo leidimą sustabdė, kadangi naujai ideologijai nebuvo tinkamas nei jo turinys, nei jo tautinė dvasia. Darbas buvo tęsiamas jau vokiečių okupacijos metais, 1942 metais išėjo I tomas. II tomas buvo paruoštas spaudai tuoj pat po pirmojo ir buvo išleistas jau pasikeitus okupantui – 1947 metais, sovietų valdžiai neapsižiūrėjus ir cenzūrai nepatikrinus. II tome paliktas Dievo vardas iš didžiosios raidės, jame nebuvo sovietinės ideologijos štamptų. Jam pasirodžius, kilo baimis triukšmas, daugelis „nepatikimų“ bendradarbių suėmė ir išvežė į Sibirą. Tuomet

da...! (380). „Tarybinis istorikas“ K. Korsakas kaip tik paminėjo archyvuose V. M. rastomis žiniomis, tačiau 1944 m. skubant į Vakarus nespėtomis V. M. pasiimti.

Į Vakarus nuo bolševizmo pasitraukusiems kultūrininkams dažnai būdavo Lietuvoje priekaištaujama, kad jie nustojo galimybių testuoti kultūrinį darbą. V. M. knyga įrodo, kokie neteisingi buvo tie bolševikiniai

lietuvių kalbai tvarkyti pagal sovietų valdžios direktyvas iš Maskvos buvo atsiųstas specialus emisaras Larin. Jis žiaurum nepasizymėjo, žmonių nepersekiojo, bet naudos iš to buvo nedaug, nes jam svarbiausia buvo M. Gorkij suformuota taisyklė: „Literatūros kalba – graži ir sutvarkyta, liaudies kalba – netvarkyta“. Mūsų tautos turtas – senieji raštai ir tarmės – jo akimis jokios vertės neturėjo.

Profesorius yra daug dirbęs su žymiu lietuvių kalbininku prof. J. Balčikoniu. Jis gerai prisimena, kaip 1952 metais prof. J. Balčikonis buvo atleistas iš darbo, – tuomet už tokį sprendimą balsavo visi komunistai: Kubilius, Churginas, Mironas, Kabelka, Grimaveckienė. Tada Lietuvių kalbos institutas ir Lietuvių literatūros institutas buvo sujungti į vieną. Tuo pačiu buvo į vieną sujungtos ir abiejų institutų bibliotekos. Neįmanoma patikėti, bet, atkūrus Lietuvių kalbos institutą, jo ankstesnieji bibliotekos fondai nebuvo gražinti, institutas iki šiol bibliotekos taip ir neturi...

„Netikėkite komunistams, kai jie jums sakys, kad į partiją stojo todėl, kad pagelbėtų tautai. Tai netiesa, aš, tuomet dar jaunas studentas, nuėjau į tą susirinkimą ir viską stebėjau, visi komunistai balsavo už tai, kad prof. J. Balčikonis būtų atleistas iš darbo“, – sakė profesorius. Vėliau, 1959 metais, po to, kai M. Lukšienė ir kiti jos bendradarbiai buvo pašalinti iš VU lietuvių kalbos ir literatūros katedros, galutinai neteko darbo ir prof. J. Balčikonis.

Dabar dirbti taip pat nėra lengva. Nedideli atlyginimai tiesiog vyte išveja iš instituto išugdytus jaunos ir talentingus mokslininkus. O darbo labai daug – reikia važiuoti į kaimą, rinkti žodžius, studijuoti tarmes. Lietuvoje yra nemaža vietų, kur jokia ekspedicija dar nėra apsilankiusi. Trūksta lėšų ekspedicijoms, o seni žmonės, vienintelis tikras kalbos šaltinis, išsineša mūsų kalbos lobius Anapilin. Deja, tautos kultūra apleista, jos tyrinėtojai laukia paramos, bet parama neskuba ateiti. Mokslininkai neturi nei verslo, nei reklamos įgūdžių, nėra sąlygų visuomenei painformuoti apie tautos kultūros problemas.

Profesorius dar turi daug jėgų ir atkaklumo dirbti širdžiai miela darba. Jis pasisakė, jog labai daug širdies įdėjo į *Žodyną*, – ruošiant elektroninį variantą peržiūrėjo visą žodyną, ištaisė daug klaidų ir netikslumų. Darbą žadėjo tęsti ir toliau, vien šiemet *Žodynui* yra surinkęs 100 naujų žodžių.

Zita Šimėnaitė, leksikografijos centro vadovė, mane pakvietusi į *Žodyno* pristatymą, sakė, jog *Žodyną* redagavo Gertruda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, prof. Vytautas Antanas Vitkauskas, dr. Jolanta Zabarskaitė. Ruošiant elektroninį variantą, buvo stengtasi išsaugoti senojo („knyginio“) varianto turinį. Dirbant su senuo-

priekaištai. Pagaliau kaltinimus, priekaištus, net paniekinimus ar nutautėjimo priekaištus kultūringu žodžiu atmeta pats V. M.: „Ir svečioje šalyje gyvendamas gali, jei nori, likti Lietuvoje“ (904). V. M. po mirties liko Amerikoje, bet savo heroišku triūsu gyvena Lietuvoje ryškiau, kaip ten už pakentimus atlyginimus dirbė tarybiniai literatūros istorikai.

Vytautas Volertas

ju variantu, visas darbas buvo dirbamas su kortelėmis, o su naujuoju darbas pasikeitė iš pagrindų, – visas darbas buvo dirbamas kompiuteriu, didelę darbo dalį atliko programuotojai Evaldas Ožeraitis ir Vytautas Zinkevičius.

Pristatymo metu *Žodyną* ir susirinkusius sveikino Jonas Ohman, lietuviškų knygų vertėjas į švedų kalbą, iš viso yra išvertęs 7 lietuvių autorių knygas. Gražiai kalbėjo lietuviškai, susirinkusiems parodė savo išverstą J. Lukšos knygą *Partizanai*. Ši knyga, išleista 13,500 egz. tiražu, per rekordiškai trumpą laiką Švedijoje buvo visa išpirkta. Dabar ruošiamas antrasis, ir, galimas dalykas – trečiasis leidimas. J. Ohman trumpame mudviejų pokalbyje pasisakė pirmą kartą Lietuva susidomėjęs 1989 metais, susitikęs lietuvių Lenkijoje ir iš jų išgirdęs, jog Lietuvoje vyksta „kažkas idomiau“. Tuomet jis pradėjo suprasti pokyčius Lietuvoje ir nusprendė prie jų prisijungti. 1993 metais atvykęs į Lietuvą ir pradėjęs dirbti Liuteronų bažnyčioje, po pusės metų jau laisvai kalbėjo lietuviškai. Lietuvoje su pertraukomis yra gyvenęs jau puspenktą metų. J. Ohman pristatėsi instituto direktorė dr. Jolanta Za-

barskaitė susirinkusiems išdavė „paslaptį“, pasakiusi, jog pas jį namuose Švedijoje matė visus 20 *Žodyno* tomų, ji taip pat pabrėžė, jog J. Ohman yra didelis Lietuvos ir lietuvių kalbos bičiulis.

Dr. Jolanta Zabarskaitė sakė, jog sunku nebuvo, nes žmonės matė darbo prasmę. Darbas su naujuoju *Žodynu* buvo atliktas per pustrėčių metų. Tai yra savo srities rekordas, nes reikėjo peržiūrėti apie 22,000 puslapių, kas sudaro apie 2,200 autorių lankų. Institute pradėjo dirbti 1985 metais, baigusi Vilniaus valstybinį universitetą. Su *Žodynu* dirba nuo raidžių Š ir T. Institutui vadovauja nuo 2003 metų gruodžio mėnesio. Ankstesnis direktorius Giedrius Subačius dirbti mokslinį darbą išvyko į Ameriką. Kolektyvas labai draugiškas, visus vienija idealizmas, praktiškasis interesas skalesnės duonos ieškoti išsiskubina kitur. Direktorė pasidžiaugė, jog gerai patviko *Žodyno* pristatymas Vyriausybės posėdyje, finansų ministras žadėjo pagerinti instituto finansavimą. Instituto laukia dar daug darbų, pristatytas *Žodynas* yra tik gera didelio darbo pradžia.

Jonas Kazimieras Burdulis

Naujas Metmenų numeris

Atkelta iš 3 psl.

Žodžių, tema, vos įvardinta, iš karto „apauja“ tam tikromis išankstinėmis nuostatomis, tikrais ir tariamais patriotiniais argumentais, ir panašiai. Nors parašytas itin korektiškai ir daugiau ar mažiau neutraliu moksliniu stiliumi bei remiantis „intelektualinėmis lietuvių istorijos dokumentais“, straipsnis, manau, neabejotinai išprovokavo vienuolias ar kitokias diskusijas. O kalbėtis šia, kaip ir artimai susijusia holokausto tema, mums, lietuviams, itin sveika.

Artūras Tereškinas eseištinėje–sociologinėje provokacijoje „Heterotopinės geografijos: apie Vilniaus erdviškumą, seksualumą ir performatyvumą“ tęsia tai, ką Jurgis Kuncinas ir Ričardas Gavelis darė kito žanro – prozos – rėmuose: su sadozochistine meile klaidžioja po tam tikras miesto erdves, į kurias daugelis turistų, o taip pat ir vietinių gyventojų, mieliau renkasi neužsukti.

Arba, kartą kitą (netikėtai atsidūrę, stengiasi apsimesti, kad nemato šiose erdvėse vykstantio veiksmo, net jeigu jis intensyvu savo statiškumu. Eseištinė bravūra A. Tereškino tekste puikiai derinama su rimtomis mokslinėmis išvalgomis, teorinis objektyvumas – su praktiniu, išgyventu subjektyvumu. Akin krito vienas paragrafas: „Kaip jautiesi, kai tavęs neįleidžia? Kaip jautiesi tas, kuris neįleidžia tavęs? Šie asmeninio gyvenimo nutikimai yra aliuizija į tai, apie ką dažnai svarstau savo teoriniuose rašiniuose, ir metafora tuo, kas laukia tų, kurie nesame įtraukiami centrų. Kurį kartais neįsileidžia. Kurį istorijų niekas nenori klausyti. Tų, kurie esame išcentrinai, neįleidžiami, tačiau ar dėl to nuskriausti?“

Nors visas A. Tereškino tekstas tarsi „visai ne apie tai“, bet, kaip stebėtojas iš šalies, negali nesulaukyti neišreikšę vieno pastebėjimo: gausiam lietuvių literatūros kritikų, kultūrologų, kultūros sociologų ir pan. teoretikų chore A. Tereškino tekstai dažnai atrodo daug solidesni už kai kurių kitų davatkišką pseudomokslą ar save kartojančią egocentrinę

eseistiką „kepančių“ korifėjų darbus. Deja, išcentrinimo mašina dabartinuose Lietuvos humanitariniuose moksloose veikia nepriekaištingai. Ir čia labai vykęs A. Tereškino retorinis klausimas, ar tie, kurie yra išcentrinai, iš tiesų yra nukriausti. Manau, kad ne. Bet vis dėlto...

Tame pat numeryje spausdinamas kitas intriguojantis Stasio Goštauto tekstas apie Pietų Amerikos rašytoją Jorge Luis Borges. Tiesiog smagu skaityti, kaip S. Goštautas, lygiai kaip ir A. Tereškinas, netiesiogiai, kaip mediumą naudodamas J. L. Borges, provokuoja tam tikras „užsistovėjusias“ Europos ir Lietuvos kultūrinio elito nuostatas, neva Europos literatūra yra vienintelė, nepakeičiama ir svarbiausia. Straipsnis „Borges tarp Bostono brahminų ir kitų demonų“ – apie netikėtą literatūrinę įtaką ir sustabarėjusio mąstymo demonus.

Galiausiai Daiva Litvinskaitė žaismingai ir taikliai aptaria keturias lietuvių literatūros istorijas anglakalbiams: Antano Vaičiulio *Outline History of Lithuanian Literature*, Tomo Venclavos *Lithuanian Literature: A Survey*, Vytauto Kubiliaus *Lithuanian Literature* bei Rimvydo Šilbajorio *A Short History of Lithuanian Literature*. Pasak autorės, „Straipsnio pavadinimas „Sotus vilkas ar sveikata avelė“ slepia keletą problemų: pagal kokius kriterijus autoriai, rašydami literatūros istorijas užsieniečiams atsiirenka kūrinius, ar nenukentia nuo to literatūros istorijos; ar kvepiamas dėmesys ir užsieniečių skaitytojų... Nors D. Litvinskaitė, trumpai išanalizavusi minėtąsias literatūros istorijas, išvada daro gana atsargiai, tačiau ir iš jų aišku, kad darbo būsimiems lietuvių literatūrų rašytojams anglų kalba yra pakankamai, o esamos literatūros istorijos dėl vieno ar kitų priežasčių toli gražu nėra be trūkumų.“

159 *Metmenų* puslapiuose telpa daug daugiau, nei pristatyta šioje apžalgoje, todėl visus, kas domisi lietuvių kultūra ir įvalgia jos analizę, nuosirdžiai raginu išgyti naująsias žurnalų numeris.

Vladas Krivickas